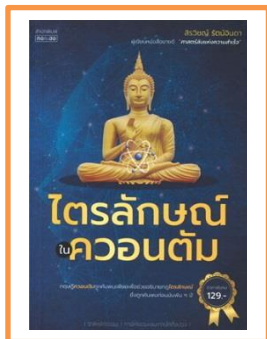

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
ไตรลักษณ์ในควอนตัม
Three Characteristics in Quantum

ผู้แต่ง : สิริวิชญ์ รัตน์จินดา
สำนักพิมพ์: กอถึงฮอ
พิมพ์ครั้งที่: 1
ปีที่พิมพ์: 2562 จำนวนหน้า: 159 หน้า

พระปลัดราชันย์ ปสนนจิตโต และสิทธิโชค ปาณะศรี
Phrapaladrachan Pasannajitto and Sittichok Panasree
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Nakhon Si Thammarat Campus
Corresponding Author, E: mail: 6403502077@mcu.ac.th

1. บทนำ

สิริวิชญ์ รัตน์จินดา ผู้เขียนหนังสือเรื่อง ไตรลักษณ์ในควอนตัม จบการศึกษาเกียรตินิยม ด้านปรัชญา ผลงานเขียนด้วยอุดมการณ์ที่ว่า “เมื่อเรารู้แล้ว เราควรบอกให้คนอื่นรู้ด้วย” ด้วยแนวคิดนี้ เขาจึงได้เขียนหนังสือเล่มนี้ขึ้นมาเพื่อบอกต่อถึงองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและความรู้ ด้านวิทยาศาสตร์สมัยใหม่อย่างสอดคล้องกลมกลืน โดยมีการโปรยความน่าสนใจของหนังสือเล่มนี้ไว้ อย่างน่าสนใจในส่วนคำนำของผู้เขียนไว้ว่า “หนังสือไตรลักษณ์ในควอนตัม” เล่มนี้ ไม่ได้พยายาม เทียบองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ให้เข้ากับธรรมะของพระพุทธองค์ ไม่ได้บอกว่าความรู้ทาง วิทยาศาสตร์สมัยใหม่เป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ตรัสรู้มาเนิ่นนานแล้ว แต่หนังสือเล่มนี้ได้นำเอาธรรมะของ พระพุทธองค์เรื่องไตรลักษณ์ มาอธิบายความเป็นไปของชีวิต โลก และจักรวาล ตามข้อมูลความรู้ของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อให้เรามองเห็นได้ตามความเป็นจริงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงล้วนดำรงอยู่ ภายใต้กฎไตรลักษณ์ นั่นคือ สิ่งทั้งหลายทั้งปวงล้วนไม่เที่ยง (อนิจจัง) เป็นทุกข์ (ทุกขัง) และไม่เป็น ตัวตน (อนัตตา) ซึ่งจะส่งผลให้เราลดความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตนลง กิเลสตัณหาจะเบาบางลง นำความสุขสงบมาสู่ชีวิต ทั้งยังเป็นบาทฐานไปสู่นิพพานด้วย

ได้รับบทความ: 5 พฤศจิกายน 2567; แก้ไขบทความ: 3 ธันวาคม 2567; ตอรับตีพิมพ์: 4 ธันวาคม 2567
Received: November 5, 2024; Revised: December 3, 2024; Accepted: December 4, 2024

นอกจากนั้น ผู้เขียนยังมีการอธิบายต่อไปว่า วิทยาการความรู้สมัยใหม่ไม่ใช่สิ่งที่ขัดแย้งกับ คำสอนเรื่องไตรลักษณ์ของพระพุทธองค์ และยังเป็นความรู้ที่จะช่วยเปิดเผยสัจธรรมแห่งไตรลักษณ์ให้ เราได้เห็นง่ายขึ้น

2. เนื้อหาหนังสือ “โครงสร้างของหนังสือไตรลักษณ์ในควอนตัม”

ผู้วิจารณ์ขอสรุปเนื้อหาโดยย่อของหนังสือ ดังนี้

1 : ความลับแห่งไตรลักษณ์

บทที่ 1 ผู้เขียนได้นำเสนอ 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ ไตรลักษณ์ของคณธรรมดา ความจริง 3 ประการ และเห็นไตรลักษณ์พบความสุข

ประเด็นแรก ไตรลักษณ์ของคณธรรมดา ผู้เขียนอธิบายว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้เรื่องไตรลักษณ์กันได้ทุกคน เพียงอาจเข้าใจมากน้อยแตกต่างกันออกไป ไตรลักษณ์เหมือนความลับที่ซุกซ่อนอยู่ในสรรพสิ่งเพื่อให้เราใช้ปัญญาค้นหาและมองเห็น (หน้า 11) และอธิบายต่อไปว่า เมื่อเห็นไตรลักษณ์ ความเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตและโลกจะเปลี่ยนไปตามธรรมชาติความจริงที่เป็นอยู่ มองเห็นว่าสิ่งทั้งหลายนั้นไม่เที่ยงแท้ เป็นทุกข์ และไม่มีความเป็นตัวตน

โดยสรุป ประเด็นนี้ ผู้เขียนอธิบายว่าการมองเห็นไตรลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุดสำหรับสิ่งมีชีวิตทรงปัญญาที่สุดอย่างมนุษย์ (หน้า 12)

ประเด็นที่สอง ไตรลักษณ์: ความจริงสามประการของสรรพสิ่ง พระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่สำคัญยิ่งต่อการทำความเข้าใจสัจธรรมของชีวิตและสรรพสิ่งหนึ่งในหลักคำสอนที่เป็นรากฐานสำคัญของการหลุดพ้น คือ “ไตรลักษณ์” หรือความจริงสามประการของสรรพสิ่ง ซึ่งประกอบด้วย อนิจจตา (ความไม่เที่ยง), ทุกขตา (ความเป็นทุกข์), และอนัตตา (ความไม่มีตัวตน) ไตรลักษณ์สะท้อนให้เห็นลักษณะสามัญที่สิ่งทั้งหลายล้วนต้องเป็นไป (หน้า 14) ซึ่งมีความหมายและข้อพิจารณาดังนี้

อนิจจตา: ความไม่เที่ยงของทุกสรรพสิ่ง ซึ่งเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยสามารถพิจารณาได้ในหลายแง่มุม ได้แก่ สิ่งทั้งหลายล้วนเกิดและดับ ไม่มีสิ่งใดอยู่คงที่ตลอดเวลา สรรพสิ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่สามารถหยุดนิ่งได้ทุกสิ่งมีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา สภาวะนี้ตรงกันข้ามกับความเที่ยงแท้ที่ผู้คนมักแสวงหาการตรึงหนักถึงอนิจจตาช่วยให้เรายอมรับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตและปล่อยวางจากการยึดมั่นในสิ่งที่ไม่จีรัง

ทุกขตา: ความเป็นทุกข์หรือสภาวะที่ไม่นำมาซึ่งความสุขถาวร โดยสามารถอธิบายได้ว่า ทุกสิ่งล้วนถูกบีบคั้นและไม่สามารถคงอยู่ในสภาพเดิมได้ ทุกสิ่งล้วนมีความแปรเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัย สรรพสิ่งถูกกดดันจากปัจจัยภายในและภายนอก ความไม่

สมบูรณ์นี้ทำให้สิ่งต่าง ๆ ไม่อาจสร้างความพึงพอใจได้อย่างแท้จริง การเข้าใจทุกขตาช่วยให้เรารู้จักเผชิญกับความทุกข์อย่างมีปัญญา และลดความคาดหวังที่ไม่สมเหตุผลในชีวิต

อนัตตา: ความไม่เป็นตัวตนในสิ่งต่าง ๆ ซึ่งหมายถึง สรรพสิ่งปราศจากตัวตนที่แท้จริงทุกสิ่งไร้เจ้าของ ไม่มีสิ่งใดเป็นของเราอย่างแท้จริง สรรพสิ่งดำเนินไปตามเหตุปัจจัย ไม่อยู่ในอำนาจควบคุมของใคร อนัตตาทรงกันข้ามกับอัตตา หรือการยึดมั่นว่าเป็นตัวเรา การพิจารณาอนัตตาช่วยลดความยึดติดในตัวตน และเสริมสร้างการมองเห็นความจริงของชีวิตอย่างลึกซึ้ง

โดยผู้เขียนสรุปว่า ทั้ง 3 ลักษณะนี้ มีความหมายสอดคล้องเป็นหนึ่งเดียวกัน เพียงแต่มองต่างกัน ทุกสิ่งในจักรวาลล้วนต้องเป็นไปตามลักษณะความจริง 3 ประการ ไม่มีสิ่งใดอยู่เหนือกฎไตรลักษณ์ (หน้า 15)

ประเด็นที่สาม เห็นไตรลักษณ์พบความสุข ในประเด็นนี้ ผู้เขียนอธิบายว่า การเกิดปัญหาเห็นไตรลักษณ์เพียงน้อยนิด จะส่งผลให้ผ่อนคลายความยึดมั่นในความเป็นตัวตนลง ช่วยให้กิเลสตัณหาเบาบางและอ่อนกำลัง หากมองเห็นไตรลักษณ์อย่างแจ่มแจ้ง จะช่วยขุดรากถอนโคนและชีวิตเปลี่ยนไปจากเดิม คือ มองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริงว่า สิ่งทั้งหลายนั้นไม่เที่ยง ไม่สามารถคงทนอยู่ได้และไม่มีความเป็นตัวตน (หน้า 18) จากนั้นผู้เขียนสรุปว่า ความไม่รู้ในสิ่งต่าง ๆ ตามสภาพที่เป็นจริง คือ สาเหตุของความทุกข์ ถ้าเรามองเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง มองเห็นไตรลักษณ์ เราจะสามารถดับทุกข์ลงได้ และความสุขจะเกิดขึ้น (หน้า 19)

2 : ไตรลักษณ์ในชั้น 5 (กาย)

บทที่ 2 มีการนำเสนอใน 2 ประเด็น ได้แก่ องค์ประกอบแห่งมนุษย์และรูปขันธ์ ซึ่งเป็นส่วนของกาย

สำหรับองค์ประกอบของมนุษย์นั้น ผู้เขียนได้อ้างถึงคำสอนเรื่องชั้น 5 ของพระพุทธเจ้า ที่ว่ามนุษย์ประกอบด้วยรูป (กาย) และนาม (จิต) โดยในส่วนของรูป คือ รูปขันธ์ และส่วนของนาม คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์

คำว่า รูป ในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนอธิบายว่า รูป หมายถึง ร่างกายของมนุษย์ที่ไม่เที่ยงไม่คงทน เจ็บป่วย เป็นทุกข์ และแตกสลายในที่สุดเมื่อชีวิตจบลง ไม่มีตัวตนที่แท้จริง ซึ่งร่างกายประกอบขึ้นจากหน่วยย่อยเล็ก ๆ ที่เรียกว่า ปรมาณู ที่ประกอบด้วยธาตุ 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และ ธาตุไฟ โดยทางวิทยาศาสตร์เรียกปรมาณูว่า “อะตอม” หรือหน่วยที่เล็กที่สุดกว่า ที่เรียกว่า “ควาร์ก” ในควอนตัมฟิสิกส์ จะเห็นได้ว่า รูปขันธ์หรือร่างกายมนุษย์เกิดจากส่วนประกอบเล็ก ๆ จำนวนมาก ไม่ได้เป็นสสารที่มั่นคง แข็ง อ่อนนุ่มอย่างที่เข้าใจกัน (หน้า 29-30)

3 : ไตรลักษณ์ในชั้น 5 (จิต)

ในบทที่ 3 ผู้เขียนได้นำเสนอใน 2 ประเด็น ได้แก่ นามชั้น และความสัมพันธ์แห่งชั้น 5 ซึ่งมีการอธิบายว่า

นามชั้น

ผู้เขียนอธิบายว่า นามชั้น หมายถึง องค์ประกอบของมนุษย์ในส่วนชื่อนาม (จิต) ประกอบด้วย 4 ข้อ ดังนี้

วิญญาณชั้น : ความรับรู้ในสิ่งกระตุ้นต่าง ๆ ที่เข้ามาทางช่องทางทั้ง 6 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) ได้แก่ ความรับรู้ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์

สัญญาชั้น : ความจำได้หมายรู้ของจิตต่อสิ่งกระตุ้นที่เข้ามาทางช่องทางทั้ง 6 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) ได้แก่ ความจำได้หมายรู้ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์

เวทนาชั้น : ความรู้สึกเป็นสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ ต่อสิ่งกระตุ้นที่เข้ามาทางช่องทางทั้ง 6 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) ได้แก่ สิ่งที่เกิดจากรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์

สังขารชั้น : สภาพของจิตที่เกิดจากสิ่งปรุงแต่งมาปรุงแต่ง ทำให้จิตคิดไปในทางที่ดี ชั่ว หรือกลาง ๆ ซึ่งจะเกิดเป็นเจตนาแล้วแสดงออกมาเป็นคำพูดหรือการกระทำ (หน้า 37-38)

ความสัมพันธ์แห่งชั้น 5

ในประเด็นความสัมพันธ์แห่งชั้น 5 นั้น ผู้เขียนอธิบายว่า นามชั้นแต่ละส่วนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องต่อเนื่องกัน โดยวิญญาณชั้น คือ สิ่งแรกที่เกิดขึ้นกับเรา ตามด้วยสัญญาชั้น เวทนาชั้น และสังขารชั้น

ผู้เขียนได้อธิบายเพิ่มเติมว่า เมื่อชีวิตเกิดขึ้น เราสัมผัสโลกและรับรู้โลกภายนอก คือ รับรู้ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสและธรรมารมณ์ ผ่านช่องทางทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ นี่เป็นส่วนวิญญาณชั้น

ต่อมามีพัฒนาเพิ่มขึ้น เราจะค่อย ๆ เรียนรู้ เริ่มจำได้หมายรู้ในสิ่งต่าง ๆ ว่าอะไรเป็นอะไร คือ ส่วนของสัญญาชั้น จากนั้น เกิดความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ หรือเฉย ๆ ต่อสิ่งที่จำได้หมายรู้ เมื่อรับ สิ่งกระตุ้นต่าง ๆ เข้ามา นี่เป็นส่วนของเวทนาชั้น

ต่อจากนั้น จะมีสิ่งปรุงแต่งไปปรุงแต่งรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ โดยผ่านขั้นตอนการรับรู้ จำได้หมายรู้ และรู้สึกชอบ ไม่ชอบเฉย ๆ มาแล้ว ทำให้จิตคิดไปในทางที่ดี ทางที่ชั่ว หรือกลาง ๆ นี่เป็นส่วนของสังขารชั้น

สุดท้าย ก็ทำให้เกิดเจตนา แล้วเกิดการกระทำต่าง ๆ ทั้งดี ชั่ว โดยอาศัยรูปชั้น เพื่อแสดงการกระทำนั้นออกมา นี่เป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการความสัมพันธ์แห่งชั้น (หน้า 46-47)

4 : ไตรลักษณ์ในจักรวาลวิทยาสสมัยใหม่ (1)

ในบทนี้ ผู้เขียนได้อธิบายนำเสนอใน 2 ประเด็น ได้แก่ จุดไร้ตัวตน และลมหายใจสุดท้ายของดวงดาว มีความโดยย่อ ดังนี้

จุดอันไร้ตัวตน

ในประเด็นนี้ ผู้เขียนต้องการให้อ่านเข้าใจว่า จักรวาลมีต้นกำเนิดและมีความเป็นมาอย่างไร เพื่อให้ย้อนกลับมาดูตัวเองโดยตั้งคำถามว่า ฉันมีจุดกำเนิดมาอย่างไร เพื่อตอบตัวเองว่า สิ่งทั้งหลายล้วนไม่เป็นตัวตน โดยคาดหวังว่าเมื่อเรามองเห็นไตรลักษณ์ที่ซุกซ่อนอยู่ในสสารและจักรวาล แล้วจะทำให้เราลดความยึดมั่นถือมั่นในตัวตนลง เป็นผลให้กิเลสตัณหาเบาบางลง อันจะนำความสุข มาสู่ชีวิต (หน้า 55)

จากนั้น ผู้เขียนได้อธิบายถึง ทฤษฎีบิ๊กแบง (Big Bang Theory) ว่าเป็นทฤษฎีกำเนิดจักรวาล โดยอธิบายว่า จุดเริ่มต้นของจักรวาลเกิดขึ้นเมื่อ 15,000 ล้านปีก่อน โดยการระเบิดครั้งใหญ่ ก่อให้เกิดพื้นที่อันไพศาลและสรรพสิ่ง หลังจากระเบิดจักรวาลก็ขยายตัวอย่างต่อเนื่อง และอุณหภูมิของรังสีก็ลดลง จากนั้นเกิดสิ่งที่เรียกว่า สสารขึ้น โดยผู้เขียนอธิบายว่า เป็นอนุภาคที่เบามาก ได้แก่ ควาร์ก โฟตอน อิเล็กตรอน และนิวตริโน

ต่อจากนั้น ผู้เขียนอธิบายถึง พัฒนาการของจักรวาลมาเป็นลำดับจนเกิดอะตอม เกิดธาตุต่าง ๆ เกิดระบบสุริยะที่มีดาวฤกษ์เป็นศูนย์กลาง และมีดาวเคราะห์โคจรรอบ ๆ และเมื่อเกิดระบบสุริยะมากเข้า ก็รวมเป็นแกแล็กซีหลาย ๆ แกแล็กซีรวมกัน ก็เรียกว่า จักรวาล (หน้า 56-57)

ลมหายใจสุดท้ายของดวงดาว

ประเด็นนี้ เป็นประเด็นที่ผู้เขียนอธิบายถึงวัฏจักรของดวงดาว เพื่อให้รู้ว่าดวงดาวที่เราเห็นอยู่ในนยามค่าคืน แท้จริงแล้วไม่ได้เป็นตัวตนเที่ยงแท้ถาวร มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป การค้นหาไตรลักษณ์ที่ซุกซ่อนอยู่ในดวงดาวนั้นก็เพื่อให้จิตลดความยึดมั่น ถือมั่นในความเป็นตัวตนลง และสร้างความสุขให้ชีวิต

จากนั้น ผู้เขียนได้อธิบายถึง การเกิดขึ้นของดาวฤกษ์ว่า เกิดจากกลุ่มฝุ่นก๊าซที่ประกอบด้วยไฮโดรเจนรวมตัวกันจนอุณหภูมิและความกดดันสูงมากมาที่ใจกลาง ทำให้เกิดปฏิกิริยานิวเคลียร์ฟิวชั่นขึ้นภายใน เปลี่ยนไฮโดรเจนเป็นฮีเลียม เรียกว่า ปฏิกิริยาระเบิดไฮโดรเจน

ต่อจากนั้น ผู้เขียนได้อธิบายถึง อายุขัยของดาวฤกษ์ว่า ขึ้นอยู่กับระยะเวลาของการเผาผลาญเชื้อเพลิงไฮโดรเจนที่มีมากน้อยต่างกัน เมื่อเชื้อเพลิงหมดก็จะเกิดวาระสุดท้ายของดาวดวงนั้น และในที่สุดดาวฤกษ์จะเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสุดท้ายไปเป็นดาวเคราะห์ขาว ดาวนิวตรอน และหลุมดำ จะเป็นได้ว่าดาวฤกษ์มีการเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่เที่ยงแท้ถาวร โดยที่สุดของประเด็นนี้ ผู้เขียนต้องการอธิบายให้อ่านเข้าใจถึงสรรพสิ่งใน

จักรวาลนี้ว่า ไม่มีอะไรคงทนถาวร หากแต่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ไม่มีอะไรเที่ยงแท้แน่นอน ทุกอย่างอยู่ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์

5 : ไตรลักษณ์ในจักรวาลวิทยาสสมัยใหม่ (2)

ในบทนี้ ผู้เขียนได้อธิบายใน 2 ประเด็น คือ จักรวาลเกิด-ดับ และความเร้นลับของจักรวาล

ประเด็นแรก จักรวาลเกิด-ดับ ผู้เขียนนำเสนอถึงการมองจักรวาลว่า อยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ มองการเกิด-ดับของจักรวาลด้วยสายตาแห่งไตรลักษณ์ เพื่อลดความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตนลง เพื่อจะได้มีความสุขในชีวิต

ประเด็นที่สอง ความเร้นลับของจักรวาล ประเด็นนี้ ผู้เขียนอธิบายว่า นักวิทยาศาสตร์คาดว่าจักรวาลประกอบด้วยสสารปกติ 4 % สสารมืด 21 % และ 75 % เป็นพลังงานมืด โดยอธิบายว่า

สสารปกติ (Matter) คือ ส่วนประกอบเป็นกาแล็กซี และเทหวัตถุทั้งหลาย เช่น ดาวฤกษ์ ดาวหาง อุกกาบาต ดาวเคราะห์ รวมถึงสิ่งมีชีวิตที่อยู่บนดาวเคราะห์

สสารมืด (Dark Matter) คือ สสารในจักรวาลที่เรามองไม่เห็น แต่เชื่อว่ามีส่วนอยู่ สสารมืด เป็นสสารที่ไม่สามารถแผ่รังสีได้มากพอให้ตรวจสอบ แต่ศึกษาได้จากการสำรวจทางอินฟราเรดจากผลกระทบของแรงโน้มถ่วงของมันที่มีต่อวัตถุบนท้องฟ้าที่มองไม่เห็น

พลังงานมืด (Dark Energy) คือ พลังงานที่คอยผลักจักรวาลให้ขยายตัวออกไป ด้วยอัตราเร่ง เป็นแรงลึกลับที่ยังไม่รู้ว่าคืออะไรเป็นสาเหตุและไม่เหมาะสมกับทฤษฎีฟิสิกส์ปัจจุบัน (หน้า 75-76)

โดยสรุปในส่วนนี้ ผู้เขียนอธิบายว่า ไม่ว่าจักรวาลจะมีส่วนประกอบเป็นเช่นไร แต่ทุกส่วนล้วนมีความสัมพันธ์ต่อกัน มีอิทธิพลถึงกันเสมอ และไม่ว่าจะเป็นสสารปกติ สสารมืด หรือพลังงานมืด จะต้องหลอมรวมกันที่จุดจบของจักรวาล ไม่มีความเที่ยงแท้แน่นอน ไม่สามารถคงทนอยู่ได้ และไม่มีความเป็นตัวตน

6 : ไตรลักษณ์ในควอนตัมฟิสิกส์ (1)

ในบทนี้ ผู้เขียนได้อธิบาย 3 ประเด็น คือ เจ้าควาร์กเพื่อนยาก วัฏจักรสสารธาตุ และโลก แห่งมายาภาพ โดยมีการอธิบายโดยย่อ ดังนี้

เจ้าควาร์กเพื่อนยาก : ส่วนนี้ ผู้เขียนอธิบายถึงการค้นหาไตรลักษณ์ที่ซ่อนอยู่ในควอนตัม ฟิสิกส์ โดยกล่าวว่า สสารที่เรามองเห็นหรือสัมผัสได้ แท้จริงแล้ว คือ มายาภาพ คือ โลกแห่งประสบการณ์ที่ไม่มีความเป็นตัวตนอยู่จริง และหากเข้าใจเช่นนั้น ก็ช่วยให้สามารถลดความยึดมั่นในความเป็นตัวตนของสิ่งต่าง ๆ ลงได้ เมื่อทำได้ก็จะทำให้กิเลสตัณหาเบาบางลง จิตใจจะสงบปล่อยวาง มีความสุขมากขึ้น นั่นคือบทฐานเบื้องต้นที่จะนำไปสู่นิพพาน

จากนั้น ผู้เขียนได้อธิบายถึงวิชาควอนตัมฟิสิกส์ (Quantum Physics) คือ วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่ศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์ของสสาร ในหน่วยที่เล็กที่สุด มีการอธิบายว่า แต่ก่อนมีนักวิทยาศาสตร์เคยเชื่อว่าหน่วยที่เล็กที่สุดของสสาร คือ อะตอม (โปรตอน นิวตรอน และ อิเล็กตรอน) แต่ปัจจุบันนักวิทยาศาสตร์ได้ค้นพบอนุภาคพื้นฐานของสสารในหน่วยที่เล็กกว่าอะตอม คือ ควาร์ก (Quark) และเลปตอน (lepton) ซึ่งค้นพบโดยการยิงโปรตอนชนโปรตอน แล้วได้อนุภาคควาร์ก โดยจะอยู่ด้วยกัน 2 หรือ 3 ตัวเสมอ เรียกว่า ฮาดรอน (Hadrons) เนื่องจากมีอนุภาคกลูออน (Gluon) ที่มีแรงดึงดูดอย่างเข้มข้นเชื่อมควาร์กไว้ด้วยกัน (หน้า 84-85)

วัฏจักรสสารธาตุ : ผู้เขียนได้อธิบายว่า สสารธาตุต่าง ๆ ล้วนเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เป็นวัฏจักร ไม่สามารถคงทนอยู่ได้ และไม่มีความเป็นตัวตน โดยยกตัวอย่างวัฏจักรคาร์บอน หมายถึง การที่ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากอากาศถูกนำเข้าสู่ชีวิต และถูกนำออกจากสิ่งมีชีวิตคืนสู่บรรยากาศและน้ำหมุนเวียนกันไปเช่นนี้ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งกระบวนการนี้ เกิดขึ้นโดยผ่านหลายช่องทาง ได้แก่

- การหายใจของพืชและสัตว์ในกระบวนการเผาผลาญสารอาหาร
- การย่อยสลายสิ่งขับถ่ายของสัตว์และซากพืชของสัตว์
- การเผาไหม้ของถ่านหิน น้ำมัน และคาร์บอนเนต

จากนั้น ผู้เขียนอธิบายว่า สสารต่าง ๆ ที่มีควาร์กและอิเล็กตรอนเป็นองค์ประกอบมูลฐาน จึงไม่ใช่สิ่งที่แน่นอน สามารถเปลี่ยนแปลงได้เสมอ เกิดขึ้นและดับลงหาความเป็นตัวตนไม่ได้ (หน้า 91-93)

โลกแห่งมายาภาพ : ในประเด็นนี้ ผู้เขียนอธิบายว่า เรารับรู้สิ่งต่าง ๆ ผ่านทางประสาทสัมผัสและสมองของเราโดยผ่านสื่อสาร โดยการยกตัวอย่างว่า แสงตกกระทบอิเล็กตรอนที่ผิวของวัตถุ แล้วสะท้อนคลื่นแสงบางคลื่นหรือหลาย ๆ คลื่นรวมกันมาที่ตาผ่านระบบประสาทเข้าสู่สมอง เกิดการรับรู้สีและรูปร่างขึ้นที่จิตใจ จำได้หมายรู้ รู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ และมีสิ่งมาปรุงแต่งให้จิต คิดไปในทางที่ดี ทางที่ชั่ว หรือกลาง ๆ (หน้า 94) และมีการยกตัวอย่างอีกว่า อิเล็กตรอนของวัตถุสัมผัสกับอิเล็กตรอนของผิวกาย แล้วเกิดการถ่ายเทพลังงานผ่านระบบประสาทเข้าสู่สมอง เกิดการรับรู้ความร้อน เย็น อ่อน แข็ง เรียบ ขรุขระขึ้นที่จิตใจ จำได้หมายรู้ รู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ และสิ่งที่มาปรุงแต่งให้จิตคิดไปในทางที่ดี ทางที่ชั่ว หรือกลาง ๆ (หน้า 97) พร้อมทั้งมีการสรุปว่า สสารในความรับรู้ของเราไม่ใช่สิ่งแท้จริง แต่สสารคือ พลังงานรูปแบบหนึ่งที่ไร้ตัวตน เราไม่สามารถรับรู้ความแท้จริงของสสารด้วยระบบประสาทรับสัมผัส แต่เรารับรู้ผ่านสื่อกลาง คือ ระบบประสาทรับสัมผัส และสมอง

จากนั้น ผู้เขียนสรุปว่า นักควอนตัมฟิสิกส์ยอมรับแล้วว่า แท้จริงแล้วสนามควอนตัมไม่มีอะไรที่มีตัวตนจริง ๆ แต่เป็นการรับรู้ของเราต่างหากที่สร้างตัวตนขึ้นมา และท้ายที่สุดของประเด็นนี้ ผู้เขียนได้สรุปว่า ในความรับรู้ของเรา คือ มายาภาพ เป็นโลกแห่ง

ประสบการณ์ เป็นมิติต่าง ๆ ที่เราสร้างขึ้น สิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ เพราะเราไปรับรู้มัน (วิญญาณชั้น) ไม่ใช่สิ่งที่เป็นตัวตนอันเป็นเอกเทศ

7 : ไตรลักษณ์ในควอนตัมฟิสิกส์ (2)

บทที่ 7 ผู้เขียนได้อธิบาย 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ โลกที่แตกต่าง โลกคนละใบ และ ควอนตัม สมอง จิต โดยผู้วิจารณ์ขอสรุปแต่ละประเด็น ดังนี้

โลกที่แตกต่าง : ประเด็นนี้ ผู้เขียนอธิบายว่า สิ่งต่าง ๆ ในความรู้ของเราเป็นเพียงมายาภาพ เป็นโลกแห่งประสบการณ์ที่เราสร้างขึ้นเอง ไม่เที่ยงแท้ และไม่ใช่ว่าตัวตนสิ่งมีชีวิตแต่ละชนิดล้วนมีโลกแห่งประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ทั้งสิ่งมีชีวิตเซลล์เดียวและหลายเซลล์ การมองโลกและการรับรู้จึงมีความแตกต่างกัน

โลกคนละใบ : ประเด็นโลกคนละใบนี้ ผู้เขียนชวนผู้อ่านให้ทำความเข้าใจโลกแห่งประสบการณ์ของสัตว์ชนิดต่าง ๆ เพื่อให้เกิดปัญญามองเห็นว่า โลกแห่งประสบการณ์ที่เรารับรู้มัน ไม่ใช่สิ่งแท้จริง เป็นเพียงมายาภาพ สิ่งมีชีวิตแต่ละชนิดมีมายา เป็นโลกของตัวเอง คนละใบตามความสามารถของระบบประสาทที่ใช้เป็นตัวรับรู้ (หน้า 113) และอธิบายว่า สิ่งมีชีวิตแต่ละชนิดมีโลกแห่งประสบการณ์ที่ต่างกันออกไป ระบบประสาทรับสัมผัสหรือปฏิกิริยาตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมภายนอกของสิ่งมีชีวิตล้วนเอื้อต่อการดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมนั้น (หน้า 117)

ควอนตัม สมอง จิต : ในส่วนนี้ ผู้เขียนอธิบายถึง จิตในมุมมองที่เป็นคลื่นอนุภาค เพื่อให้เห็นความไม่เป็นตัวตนของจิต ลักษณะการทำงานของจิตในแง่ของคลื่นอนุภาค โดยอ้างว่า นักฟิสิกส์ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า จิตวิญญาณมีความสัมพันธ์กับคลื่นอนุภาค และอธิบายการทำงานของสมอง ว่า เกิดจากรหัสคำสั่งต่าง ๆ เป็นล้าน ๆ คำสั่งต่อวินาที ซึ่งเป็นผลจากกลไกการทำงานของคลื่นอนุภาคในระดับอนุภาคควอนตัมนั้น คลื่นอนุภาคมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เช่นเดียวกับแง่ของจิตใจที่เคลื่อนไหวดังสายธาร (หน้า 123) ซึ่งในหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนเรียกคลื่นความถี่ของสมองที่แผ่กระจายออกไปว่า “รังสีความคิด” หรือ “กระแสจิต” และสรุปว่า คลื่นอนุภาคของสมองและจิต คือ สิ่งที่ไม่เที่ยงคงทนอยู่ไม่ได้ และไม่ใช่ว่าตัวตนอันแท้จริง (หน้า 124)

8 : ไตรลักษณ์ในทฤษฎีวิวัฒนาการ (1)

ในบทที่ 8 ผู้เขียนอธิบายเนื้อหาไว้ 2 ประเด็น คือ สรรพสิ่งไม่เคยหยุดนิ่ง และ กำเนิดโลก ชีวิตและวิญญาณ โดยมีเนื้อหาย่อ ดังนี้

สรรพสิ่งไม่เคยหยุดนิ่ง : ประเด็นนี้ ผู้เขียนชวนผู้อ่านทำความเข้าใจเรื่องทฤษฎีวิวัฒนาการที่ว่าด้วยโลก สิ่งมีชีวิต รวมถึงจักรวาลที่เกี่ยวข้องถึงสรรพสิ่งว่า มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และอธิบายว่าความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง คือ ธรรมชาติของสรรพสิ่งไม่เคยหยุดนิ่ง ไม่เคยทนอยู่ และไม่ใช่ว่าตัวตนที่แท้จริง โลกและสิ่งมีชีวิตก็อยู่ภายใต้กฎแห่ง

ธรรมชาตินี้ (หน้า 132) นอกจากนั้น ผู้เขียนนำเสนอผู้อ่านว่า เราควรพัฒนาตนเองเพื่อความพ้นทุกข์ โดยการทำความเข้าใจธรรมชาติของสรรพสิ่ง เพื่อให้เกิดปัญญาที่แจ่มแจ้ง

กำเนิดโลก ชีวิต และวิญญาน : ประเด็นนี้ ผู้เขียนเริ่มอธิบายถึงการกำเนิดดาวเคราะห์โลก เมื่อประมาณ 4,500 ล้านปีก่อน ดาวเคราะห์โลกอยู่ห่างจากดวงอาทิตย์เป็นลำดับที่ 3 มีอุณหภูมิอบอุ่นเหมาะสม ทำให้น้ำคงสภาพอยู่ได้ ไม่ระเหยไป น้ำ คือ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดสิ่งมีชีวิตขึ้นได้ (หน้า 133) และผู้เขียนต่อไปว่า ชีวิตกำเนิดขึ้นเมื่อ 3,500 ล้านปีที่ผ่านมา ชีวิตในระยะเริ่มแรกประกอบด้วยเซลล์เดียว มีโครงสร้างภายในเล็กน้อย เมื่อเวลาผ่านไป เซลล์ได้พัฒนารูปแบบการสร้างพลังงานเพื่อดำรงชีวิต มีการพัฒนาเรียนรู้ และรวมตัวกันขึ้น มีการสังเคราะห์ มีการหายใจ และมีการพัฒนาเรื่อยมา

จากนั้น ผู้เขียนอธิบายว่า ขณะที่สิ่งมีชีวิตเซลล์เดียวถือกำเนิดขึ้น ก็จะมีกลุ่มของพลังงานเกิดขึ้นด้วย ซึ่งเรียกกลุ่มพลังงานนี้ว่า “วิญญาน” ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการชีวิต วิญญาน คือ กลุ่มของพลังงานที่มีความมุ่งหมาย (เจตนา) นั่นคือ เจตนาที่จะดำรงชีวิตและสืบทอดเผ่าพันธุ์ (หน้า 138) และวิญญาน คือ พลังงานสำคัญที่คอยขับเคลื่อนให้ชีวิตดำเนินไปได้

9 : ไตรลักษณ์ในทฤษฎีวิวัฒนาการ (2)

บทนี้เป็นบทสุดท้ายของหนังสือ ผู้เขียนได้นำเสนอใน 2 ประเด็น ได้แก่ สายพันธุ์ที่เปลี่ยนแปลงและการเกิดดับของเซลล์

สายพันธุ์ที่เปลี่ยนแปลง : ประเด็นนี้ ผู้เขียนชวนผู้อ่านดูว่า ชีวิตมีความเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร คือ มองให้เห็นว่า ชีวิตล้วนไม่มีความเที่ยงเกิดขึ้นแล้วดับลงคงทนอยู่ไม่ได้ ผันแปรไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีความเป็นตัวตน นอกจากนั้น ผู้เขียนยังพูดถึงการผ่าเหล่า (Mutation) คือ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการวิวัฒนาการของชีวิต และพูดถึงดีเอ็นเอ (Deoxyribonucleic Acid) อันเป็นโมเลกุลในโครโมโซมที่อยู่ในนิวเคลียสของเซลล์ที่ทำหน้าที่เก็บข้อมูลทางพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตและคัดลอกตัวเอง ทุกครั้งที่เซลล์แบ่งตัวสามารถถ่ายทอดไปยังลูกหลานได้ (หน้า 146) และการผ่าเหล่าเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีเอ็นเอ และผู้เขียนสรุปว่า ชีวิตไม่เคยคงทนอยู่ได้ และไม่มีรูปร่างตัวตนที่แท้จริง มนุษย์ก็เช่นกัน ในอนาคตเราจะมีรูปร่างและคุณสมบัติที่เปลี่ยนแปลงไปจาก เดิม (หน้า 147)

การเกิดดับของเซลล์ : ประเด็นนี้ เป็นประเด็นสุดท้ายที่ผู้เขียนอธิบายถึงเซลล์ การเกิดดับของเซลล์อันเป็นส่วนประกอบของชีวิตว่าความจริงแล้วเซลล์ในร่างกายของคนเราเกิดดับอยู่เสมอ เซลล์มีอายุขัยของมัน มีเซลล์เกิดขึ้นมาทดแทนเซลล์เก่าที่เสื่อมสภาพไป (หน้า 150) ผู้เขียนพยายาม

อธิบายการเกิดดับของเซลล์ในร่างกาย เพื่อให้มองเห็นถึงความเป็นไตรลักษณ์ที่ซุกซ่อนอยู่ในร่างกาย (รูปขันธ์) ว่าเกิดดับอยู่ตลอดเวลา หาตัวตนที่แท้จริงไม่ได้ และสุดท้าย

ผู้เขียนก็สรุปไว้อย่างน่าสนใจว่า “ร่างกายในปัจจุบัน จึงไม่ใช่ร่างกายในอดีต เรามีหัวใจดวงใหม่ สมอง ผิวหนัง กล้ามเนื้อ กระดูก และอวัยวะส่วนใหญ่ในร่างกายเป็นของใหม่ ไม่ใช่อวัยวะเดียวกับตอนที่ถือกำเนิดขึ้นมา เพราะฉะนั้น อย่าหลงคิดว่า ร่างกายเราเป็นตัวตนอันเที่ยงแท้ ร่างกายของเราเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่เกิดขึ้นมาจนกระทั่งตายลง และเสื่อมสลายไป” (หน้า 155)

3. ทศนบทวิจารณ์

หลังจากได้อ่านหนังสือ เรื่อง ไตรลักษณ์ในควอนตัม แล้ว ผู้วิจารณ์มีข้อวิจารณ์ ดังนี้

1. ลักษณะของหนังสือ

เป็นหนังสือประเภทธรรมประยุต์ที่มีความน่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะเป็นหนังสือที่นำเสนอถึงองค์ความรู้เรื่องไตรลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นคำสอนสำคัญยิ่งมาอธิบายได้อย่างกลมกลืนกับองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ โดยเฉพาะเรื่องควอนตัมในทางฟิสิกส์ จัดเป็นหนังสือที่น่าสนใจ อธิบายข้อมูลในสองส่วนได้อย่างน่าสนใจ ด้วยภาษาที่ผู้อ่านสามารถอ่านและเข้าใจได้โดยง่าย

2. การเรียบเรียงเนื้อหา

การเรียบเรียงเนื้อหา ผู้เขียนได้เรียบเรียงเนื้อหาโดยแบ่งออกเป็น 9 บท ซึ่งในแต่ละบทก็จะมีประเด็นย่อย 2 - 3 ประเด็น โดยเริ่มอธิบายเนื้อหาจากองค์ความรู้เรื่องไตรลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา จากนั้นก็เป็นการอธิบายองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ และต่อด้วยการอธิบายเรื่องไตรลักษณ์ในควอนตัมฟิสิกส์ และไตรลักษณ์ในทฤษฎีวิวัฒนาการด้วยภาษาที่ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้โดยง่าย เป็นการอธิบายเชิงเปรียบเทียบข้อมูลทางพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ ได้อย่างลึกซึ้งและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

3. ลักษณะการนำเสนอเนื้อหา

ในการนำเสนอเนื้อหาของหนังสือนี้ ผู้เขียนได้มีการนำเสนอเนื้อหาทั้งในส่วนขององค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ด้วยการใช้ภาษาที่ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ง่ายและมีการสอดแทรกพุทธพจน์คั่นระหว่างบทที่สอดคล้องกับเนื้อหาได้อย่างน่าสนใจ กล่าวได้ว่า หนังสือเล่มนี้มีการนำเสนอเนื้อหาที่ทุกคนอ่านได้สบาย แม้ว่าเนื้อหาจะเป็นเรื่องที่ละเอียดลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นเนื้อหาในทางพระพุทธศาสนาและเนื้อหาทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่

4. แรงบันดาลใจในการเขียน

จากการอ่านหนังสือเล่มนี้ ทำให้เห็นว่าผู้เขียนศึกษาข้อมูลที่เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เรื่องควอนตัมและได้ศึกษาความรู้ทางพระพุทธศาสนาเรื่องไตรลักษณ์ อันเป็นความรู้ที่ลึกซึ้ง จากนั้นก็เกิดแรงบันดาลใจที่ต้องการนำเสนอให้ผู้อ่านได้เห็นและเข้าใจถึงความกลมกลืนขององค์ความรู้ทั้งสองภาคส่วน โดยได้นำเสนอในเชิงเปรียบเทียบกับภาษาที่เข้าใจง่าย ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ในองค์ความรู้ทั้งสองภาคส่วน

5. จุดเด่น

5.1 การนำเสนอแนวคิดใหม่ การผสมผสานแนวคิด "ไตรลักษณ์" ในพุทธศาสนา (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) เข้ากับฟิสิกส์ควอนตัมถือเป็นเรื่องที่แปลกใหม่และท้าทาย ช่วยให้ผู้อ่านมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างวิทยาศาสตร์และจิตวิญญาณได้ดี

5.2 การให้ข้อมูลเชิงลึกในมิติทางวิทยาศาสตร์และปรัชญา หนังสือมีการอธิบายพื้นฐานของฟิสิกส์ควอนตัมในแบบที่คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้ ทั้งยังพยายามเชื่อมโยงแนวคิดนี้กับไตรลักษณ์ ซึ่งทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมชาติของความไม่เที่ยง ความไม่ทนทาน และความไม่มีตัวตนในมุมมองทางวิทยาศาสตร์

5.3 กระตุ้นความคิดในเชิงปรัชญา การนำเสนอแนวคิดเชิงพุทธศาสนาในบริบทของฟิสิกส์ควอนตัมสามารถกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดคำถามเกี่ยวกับความหมายของชีวิต การดำรงอยู่ และธรรมชาติของสรรพสิ่งได้ ซึ่งเหมาะสำหรับผู้อ่านที่สนใจทั้งเรื่องวิทยาศาสตร์และปรัชญา

6. จุดด้อย

6.1 การใช้ภาษาที่เข้าใจยากสำหรับผู้ที่ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญ เนื่องจากเนื้อหาของฟิสิกส์ควอนตัมมีความซับซ้อน หนังสืออาจต้องการการอธิบายที่เข้าใจง่ายขึ้น หรือการใช้ภาษาที่ไม่ซับซ้อนเกินไป เพื่อให้ผู้อ่านทั่วไปสามารถเข้าถึงเนื้อหาได้ง่ายกว่าเดิม

6.2 ความชัดเจนในการเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดไตรลักษณ์กับควอนตัม แม้ว่าการเชื่อมโยงระหว่างไตรลักษณ์และควอนตัมจะเป็นจุดเด่น แต่บางจุดอาจยังอธิบายไม่ละเอียดพอ ซึ่งอาจทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่ายังไม่ชัดเจนหรือขาดความเชื่อมโยงระหว่างสองแนวคิดนี้ การเพิ่มตัวอย่างที่ชัดเจนขึ้นหรือการเปรียบเทียบที่เข้าใจง่ายจะช่วยให้เนื้อหามีความเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น

6.3 การขยายเนื้อหาในแง่ของการปฏิบัติธรรม ผู้อ่านบางคนอาจต้องการแนวทางหรือข้อคิดที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ดังนั้น การเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับการนำแนวคิดไตรลักษณ์ไปใช้ในชีวิตจริงจะทำให้ผู้อ่านสามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปปฏิบัติได้มากขึ้น

4. สรุป

เมื่อผู้อ่านได้อ่านหนังสือเล่มนี้จนจบ จะได้รับความรู้สึกซึ่งเกี่ยวกับไตรลักษณ์ในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งได้รับความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ โดยเฉพาะทฤษฎีควอนตัม หนังสือเล่มนี้ช่วยเปิดมุมมองใหม่ให้ผู้อ่านได้เห็นว่าความรู้ในพระพุทธศาสนาและความรู้ทางวิทยาศาสตร์มีความสอดคล้องกันอย่างน่าทึ่ง และไม่ได้มีความขัดแย้งกันแต่อย่างใด

ผู้วิจารณ์มองว่าหนังสือเล่มนี้สามารถช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงสัจธรรมของชีวิต โดยเฉพาะในเรื่องไตรลักษณ์ ได้แก่ ความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ความเป็นทุกข์ (ทุกขัง) และความไม่มีตัวตน (อนัตตา) อีกทั้งยังช่วยให้ผู้อ่านนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับการอ่านหนังสือเล่มนี้ ผู้วิจารณ์แนะนำว่าผู้อ่านควรมีพื้นฐานความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับไตรลักษณ์และทฤษฎีควอนตัม เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจเนื้อหาได้อย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ผู้วิจารณ์ยืนยันว่าหนังสือเล่มนี้เหมาะสำหรับทุกคน เพราะนอกจากจะช่วยเสริมสร้างความรู้ทั้งทางพระพุทธศาสนาและวิทยาศาสตร์แล้ว ยังสามารถประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างลงตัว เพื่อสร้างความสุขที่แท้จริงในชีวิตประจำวัน

เอกสารอ้างอิง

มาติเยอ ริการ์ และตริน ชวน ตวน. (2554). *ควอนตัมกับดอกบัว*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). *ไตรลักษณ์*. ม.ป.ท.

วัชรระ งามจิตรเจริญ. (2558). *พุทธธรรม ควอนตัม สัมพันธ์ภาพ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กรีน-ปัญญาญาณ.

สิริวิษณุ รัตนจินดา. (2562). *ไตรลักษณ์ในควอนตัม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กอธิงฮอ.

สิริวิษณุ รัตนจินดา. (2555). *สมองควอนตัมดึงดูดความสำเร็จ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กอธิงฮอ.

องค์ทะไลลามะ (His Holiness the Dalai Lama). (2565). *จักรวาลในหนึ่งอะตอม* (*The Universe in a Single Atom*). (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์: สวนเงินมีมา.